

ПРИНЦИПИ ЗА ПРАВИЛНОТО ПОСТРОЯВАНЕ НА СЛЕДСТВЕНИ ВЕРСИИ И ЗА ТЯХНАТА ПРОВЕРКА

ас. Христо Павлов^{*}

Следствената версия помага за пълно и точно изясняване на обстоятелствата по разследваното престъпление единствено при условие, че разследващият орган правилно изследва, анализира и оценява следствената ситуация. Изучаването на практиката показва, че неточното построяване и проверката на версии не дава възможност ефективно и своевременно да бъде разследвано престъплението.¹ В много случаи това води и до загуба на доказателствен материал, без който трудно може да се разкрие обективната истина по наказателното дело. По тази причина е необходимо да се обърне внимание на основните принципи, спазването на които е свързано с правилно изграждане и проверка на следствени версии. Детайлното им изследване има не само теоретично, но и важно практическо значение.

1. Принцип за обективност в процеса по изграждане и проверка на версии

Принципът за обективност се прилага при изграждането и при проверката² на следствени версии. Обективността предполага както увереност на разследващия орган за правилността на неговите съждения и умозаключения, направени по повод и във връзка с извършваната от него дейност, така и обоснованост на тази увереност.

---

^{*} Христо Павлов Павлов е асистент по криминалистика в Центъра по юридически науки към Бургаски свободен университет. Член е на Българска асоциация по криминология. Изследванията му са съсредоточени върху проблема за следствените версии като познавателен метод при разследване на престъпления.

¹ В този смисъл виж *Пецак, Я.* Следственные версии. Криминалистическое исследование, М., изд. Прогресс, 1976, с. 134 – 135.

² С основание Е. Коцева – Владимирова приема, че обективността при проверката на следствени версии „изисква по силата на НПК да се разкриват в еднаква задълбоченост, както изводите за обвинението на субекта, така и тези, които биха изключили вината му, дори и в случаите, когато обвиняемият не е доказал възраженията си. Това предполага да се изследват с еднаква задължителност и обективност всички версии и всички възможни произтичащи от тях изводи, като се изключат при това всякакви предубеждения и обвинителни уклони.“. Виж *Коцева – Владимирова, Е.* Версии при разследването, С., изд. Юриспрес, Унив. изд. „Св. Климент Охридски“, 2002, с. 95.

Този принцип може да се разгледа в два аспекта: психологически и логико-методологичен.³

На първо място, разследването на престъпления е целенасочена дейност. Поради това е основателно да се приеме, че обективността в процеса на доказване предполага разследващият орган да не се отклонява от преследваната с тази дейност цел. При вземането на тактически решения, той трябва да се ръководи от това да бъде разкрита обективната истина по наказателното дело, а не от субективни предпочитания, желаниа. В това се изразява психологическият аспект на обективността.

От логико-методологична гледна точка обективността означава всестранност при извършване на изследването. Например, тук се включват: изграждане на *изчерпателен* брой версии, построени въз основа на анализа и оценката на *целия* събран материал; проверка на *всяка* една следствена версия; извеждане на *всички* възможни следствия от всяка версия и др.

2. Принципи, които е необходимо да се спазват от разследващия орган при изграждането на версии

За ефективното протичане на разследването е от важно значение разследващият орган да се придържа към следните правила за построяването на версионни предположения:

2.1. По делото трябва да се построят *изчерпателен брой версии.*

За правилното изясняване на обстоятелствата по делото е необходимо разследващият орган да изгради *всички възможни версии*. Когато става въпрос за това правило, трябва да се изтъкне, че субектът на разследването изгражда изчерпателно версии, които могат да се обосноват от наличния към момента доказателствен материал и информация. Обстоятелството, че всички версии към даден етап от разследването са опровергани, не означава, че те не са построени изчерпателно към конкретния момент. В този смисъл, в по-късен етап от разследването е възможно да се открие нов доказателствен материал, въз основа на който да се построят нови версии. Тогава една от тях може да бъде потвърдена. Ето защо е правилно да се твърди, че изчерпателността означава лимитативно построяване на възможните версии, относно даденото обстоятелство, но съобразно изходната *към този момент* информация.

Стремежът към изграждане на всички възможни следствени версии благоприятства всестранността и ефективността на разследването по пътя към разкриване на обективната истина по наказателното дело. Не само това, но и предпазва разследващия орган от грешки, свързани с „увличане“ по едно от най-вероятните, според него, обяснения на разследваното събитие.

---

³ Виж също Шмонин, А. Методика расследования преступлений. Учебное пособие, М., Юстицинформ, 2006, с. 324 – 325.

2.2. Необходимо е изградените версии да бъдат съпоставими и алтернативни.

На първо място, разследващият орган трябва да изгради за едно неизвестно обстоятелство изчерпателен брой версии, т.е. те трябва да имат едно логическо основание (въпросното обстоятелство). Докато фактическите основания за построяването на следствени версии са изходните материали, то логическото основание за това е неизвестното обстоятелство. Ето защо правилото за *съпоставимост* означава, че всяка една група от версии по наказателното дело трябва да има свое логическо основание. От това следва, че кръгът от версии, който служи за изясняване на едно обстоятелство, не трябва да се смесва с версии от друга група, чрез които се изяснява друго обстоятелство. Ето един пример:⁴

На 24. 05. 2009 г., в 23.30 часа Г. К. Д. и П. В. Д. (живеещи на пети жилищен етаж) се пробуждат от силен шум от изстрел, идващ от апартамент от жилищната кооперация. Притеснен от това Г. К. Д. излиза от своя дом и слиза по стълбището на по-долните етажи. Установява, че вратата на съседката В. П. И. (живееща на трети жилищен етаж) е открената. Той влиза вътре и в кухнята вижда на земята трупа на 43 годишната В. П. И. От огледа на местопроизшествието се установява следното: разхвърляни предмети по земята и върху мебелите; отворени врати на секции и издърпани шкафове. В кухнята, се вижда, че върху масата са употребени прибори за хранене за двама човека. В непосредствена близост до разтворената дясната ръка на В. П. И. е открит газов револвер „EKOL ARDA”. По дрехите и тялото на В. П. И. не са открити следи от насилие. Забелязва се рана от изстрел в областта на сърцето. При последвалата аутопсия на трупа се установява, че В. П. И. е починала вследствие от изстрела от револвера, който е пронизал сърцето. От разпита на съседи става ясно, че е живеела сама. Била е жена с добър характер, отзивчива и неконфликтна. Често е била забелязвана в компанията на млад мъж. При разпита на близки се установява, че тя е поддържала малко повече от година близки отношения с Т. И. С. от гр. Б. Според тях, те в последно време често са се карали на обществени места.

При това са били построени няколко следствени версии:

1. В. П. И. е била убита от Т. И. С.;
2. В. П. И. се е самоубила след последния скандал с приятеля си Т. И. С.;
3. В. П. И. е убита от друга личност, с която се е запознала в деня;
4. В. П. И. е убита от познат след скандал;
5. В. П. И. е била убита от непознат, при грабеж.

⁴ В тази връзка виж също *Арцишевский, Г.* Выдвижение и проверка следственных версий, М., изд. Юридическая литература, 1978, с. 37 – 40.

Видно от посочения пример е, че разследващият орган изгражда пет версии, без да ги групира по критерия съпоставимост. Той построява версии за същността на разследваното събитие (убийство или самоубийство), за възможните мотиви за убийството, за възможните субекти на престъплението. За да се спазва правилото за съпоставимост на изградените версии, те трябва да бъдат групирани като се определи логическата основа, т. е. предполагаемото обстоятелство. Така, например, за същността на разследваното събитие е правилно да се построят версиите: 1. Смъртта на В. П. И. е настъпила вследствие на убийство; 2. Смъртта на В. П. И. е настъпила вследствие на самоубийство.

Спазването на правилото за съпоставимост на следствените версии е предпоставка, която помага да не бъде нарушена логическата и чисто тактическата последователност при изясняването на неизвестни обстоятелства.

На второ място, логическият признак за *алтернативност* означава, че построените версии за едно обстоятелство по своето съдържание трябва да имат изключващ характер. Когато се посочва този принцип за правилно изграждане на версии, не става въпрос за построяването на т. нар. „контраверсии”. В този смисъл, ако е направено предположение, че убийството е извършено от Т. И. С., не трябва да се изгради и такова, че то не е извършено от Т. И. С. Алтернативно ще е предположението, при което смъртта на В. П. И. е при убийство или самоубийство.

Проверката на алтернативни версии води до потвърждаването на една и опровергаването на всички останали. Например, след като се проверят версиите за същността на разследваното събитие, се достига до извода, че В. П. И. не е убита и в същото време са налице достатъчно доказателства, които потвърждават предположението, че жената се е самоубила. Именно тук се откроява връзката между съпоставимостта и алтернативността на следствените версии.

2.3. Отделни аспекти на мисловната дейност по изграждане на следствени версии.

Чрез анализа на мисловния процес по изграждане на следствени версии могат да се открият онези негови качества, благодарение на които наказателното дело може да протече ефективно и навременно. Също така могат да се открият грешките и пропуските при осъществяването му, които най-често водят до затруднения при разследване на престъпления.

В настоящата разработка ще се посочи, без подробно да се изследва, че важно значение за ефективното протичане на разследването имат широтата, задълбочеността, критичността, последователността и обосноваването на мисловната дейност по изграждане на следствени версии.

Тук е необходимо да се акцентира върху фактор, който би могъл да въздейства върху правилността на мисловната дейност при изграждането на следствени версии. Те се построяват върху наличния към момента доказателствен материал. В тази насока, неправилното възприемане на значима за наказателното дело информация от страна на разследващия орган винаги води до затруднения при разследването. Трябва да се отчете опасността от изменение

на доказателствата както при получаването (откриването) и фиксирането им, така и при съхраняването и транспортирането на криминалистично значима информация.⁵

2.4. Въпроси относно логическата дейност при изграждането на следствени версии.

Сетивното познание при разследването на престъпления подбужда към определена оценка. Тя се изразява в определено съждение, а то е форма на логическото мислене. Изискването за логичност на мисълта при изграждането на следствени версии означава логическата правомерност на интелектуалната дейност, нейната безупречност от логическа гледна точка. Това е характеристика на мисловния процес по построяването на версии от разследващите органи, която има първостепенно значение за правилното протичане на разследването. За да бъдат изпълнени задачите му, е важно отделните действия по него да протекат не случайно, не стихийно, а в рамките на една стройна система, обезпечаваща максимално пълно изследване на разследваното събитие. За точното протичане на отделните етапи в тази система е важно разследващият орган правилно да извършва логическите дейности по анализ, синтез и оценка на доказателствения материал. В този смисъл, основен принцип при построяване на следствени версии е спазването на логическата последователност при извършването на тази дейност.

В тази насока, в първата фаза на процеса (фазата, предхождаща изграждането на версии) разследващият орган постепенно се запознава с множество факти и обстоятелства. Поставената тук цел е да бъдат събрани тези факти, както и да се обърне внимание на обстоятелствата, които имат отношение към разследваното събитие, с чиято помощ то може да бъде обяснено. Често срещана грешка е, че разследващият орган концентрира своето внимание върху събирането на доказателствен материал, отговарящ на първоначално изградените предположения, които не са преминали сложния и многостепенен процес, характерен за изграждането на следствени версии. Той подбира доказателствения материал именно и само на основата на догадки, които не се основават на задълбочена логическа дейност, през която са преминали изградените версии.

Друга съществена причина за допускането на грешки от страна на субекта на построяване на следствени версии е т. нар. „диспозиция към потвърждение“. При нея първоначално изграденото становище се предпочита и се прене-

---

⁵ По-подробно за отделните аспекти на допусканите грешки виж *Трухачев, В.* Тактическите ошибки следователя как фактор, облегчающий противодействие расследованию, Уголовное и уголовно-процессуальное законодательство: Проблемы эффективности и практика применения, Калининград, Унив. изд. КГУ, 1996, с. 74 – 80. В тази насока, според *И. Ганев* грешки в процес на оценка може да се допуснат в следните случаи: 1) при невярно сетивно отражение, независимо от правилната логическа обработка и правилния ход на мисълта; 2) вярно сетивно отражение, но неправилна логическа обработка и нарушени правила на умозаключителния процес; 3) невярно сетивно отражение и невярно логическо мислене. Виж *Ганев, И.* Анализ на категориалното познание, С., изд. БАН, 1982, с. 155 - 156.

брегва противоречивата информация, подкрепяща алтернативните предположения или решения на даден проблем. Това става даже, когато се откриват свидетелства, които противоречат на избраното решение. Дори и тогава човек е склонен да потвърди първоначалното предположение.⁶

При изграждането на следствени версии разследващият орган не трябва да подхожда към фактите избирателно. Не е правилно да отдава изключително значение на едни установени данни и да пренебрегва други. Трябва да се изследват всички юридически важни в дадения случай обстоятелства при построяването на версии. В противен случай това води до сериозни грешки, които застрашават правилното протичане на наказателния процес. Ето пример, чрез който се потвърждава изложеното:

20 годишната П. Р. И. скача през прозореца от апартамент, намиращ на четвърти жилищен етаж. В следствие на удара от падане тя умира. При оглед на местопроизшествието на радиус от 4 метра, около трупа са открити дамската чанта на починалата (в която са намерени: портмоне, документи за самоличност и други дребни дамски принадлежности), домашни чехли и счупена бутилка от водка (разфасовка от 1л). Вследствие от сблъсъка със земята бутилката е счупена, но следата от концентрат е твърде малка. При оглед на дрехите на потърпевшата се установява, че по якето ѝ не са открити следи от насилие – то е било закопчано. От ризата под якето липсват три копчета (в областта между гърдите и корема). Полата на момичето била разкопчана, а горната част на дамския чорапогащник - скъсана.

От показанията на очевидци става ясно, че първоначално прозореца на апартамента се счупва, след което скача и момичето (П. Р. И.). Жилището е собственост на Д. И. Т., който го е отдал под наем на състудентите на пострадалата П. Р. И. – И. А. Т. (на 23 г.) и М. Н. С. (на 19 г.). В момента на събитието И. А. Т. е бил извън града, при своите родители. От разпита на М. Н. С. става ясно, че заедно с П. Р. И. са решили да си тръгнат по-рано от учебните занятия и да се почерпят. След това той кани момичето в квартирата си. Тя предлага да купят нещо за пиене от магазина, с желанието „да се напие“. По думите на М. Н. С. момичето е било неспокойно и притеснено от нещо. След като са изпили по-голяма част от купената спиртна напитка, той отива до тоалетната. Когато се връща, установява, че прозорецът е счупен, а на предблоковата площадка вижда тялото на П. Р. И.

---

⁶ Р. Фелдман посочва няколко причини за диспозицията към потвърждение. Първата се свързва с това, че са необходими когнитивни усилия за осмислянето на проблема, който изглежда вече решен, така че човек е склонен да се придържа към първоначално взетото решение. Втората причина се състои в това, че свидетелствата, противоречащи на първоначалното решение, могат да представляват заплаха за самопреценката на човека и това да води до придържане към първоначално избраните решения. По-подробно виж: *Feldman, R. Understanding Psychology*. New York, McGraw-Hill Publishing Company, 1990, pp. 230 – 255; *Fischoff, B. Perceived informativeness of facts*, *Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance*, 3, 1977, pp. 349 – 358.

От заключението на съдебно-медицинските експерти става ясно, че целостта на девствената ципа на потърпевшата не е била нарушена. В момента на настъпване на смъртта тя е била в състояние на алкохолно опиянение. Установено било, че по ръцете и по раменете на П. Р. И. е имало кръвонасядане, подобно на това при захващане с ръце.

При разследване на престъплението е била изградена само една версия – за самоубийство. За построяването ѝ разследващият орган взема предвид показанията на свидетеля М. Н. С., според който под влиянието на алкохола и емоционална нестабилност П. Р. И. е счутила прозореца и е скочила.

Видно е от примера, че субектът на разследването не е взел предвид и не е изследвал причината за повреждането на дрехите на починалата, както и кръвонасядането по тялото ѝ. Всички тези обстоятелства не са се „вписвали“ в предположението за самоубийство и те са били пренебрегнати. Наказателното дело било прекратено. Месец по-късно И. А. Т. съобщил, че неговият съквартирант М. Н. С. му признал за случилото се. Установено било, че след като са изпили част от първата бутилка алкохол П. Р. И. е пожелала да си отиде, но М. Н. С. не ѝ разрешил. Той я накарал да пие още, опитал се да я изнасили. В момента, в който успяла да го отблъсне, тя скочила от прозореца на апартамента.

Неспазването на принципите за построяване на следствени версии оказва съществено влияние за правилното и ефективното протичане на разследването. Пример за това е следствено дело № 303 / 07.08.1999г. по описа на Сл. С. – гр. София. С основание съдия – докладчикът (в своето особено мнение по В.Н.О.Х.Д. № 377/2001г. по описа на Софийския апелативен съд) приема, че с пренебрегването на доказателствен материал, с липсата на пълно и всестранно изследване на всички обстоятелства, както и факта, че не са изградени изчерпателен брой следствени версии по посоченото следствено дело е възпрепятствано правилното протичане на разследването и разкриването на обективната истина по него.

3. Основни принципи, които разследващият орган трябва да спазва при проверката на версии.

Принципи за проверката на версии са:

3.1. Пълнота в процеса на проверка на следствените версии.

Принципът се изразява в това, че трябва да бъдат изведени всички възможни логически изводи⁷ от всяка една следствена версия. Изчерпателното им посочване е гаранция за нейната правилна проверка. От това следва, че непълното извеждане на следствия от версията крие риск за пропуски при събирането на доказателства. По този начин може да се възпрепятства навременното протичане на разследването.

---

⁷ В теорията на криминалистиката изводите от всяка една версия се наричат „следствия“.

3.2. *Всестранност в процеса на проверка на следствените версии.*

Необходимо е да бъдат изяснени и изследвани всички възможни версии, които са изградени по наказателното дело. В тази връзка Н. Антоф отбелязва, че „в следствената практика понякога се наблюдава пристрастяване към една версия, която се струва особено съблазнителна с високата си степен на вероятност. Подобно явление крие в себе си опасността да се изпадне в един или друг уклон, да се пренебрегнат съществени факти, да се допуснат унищожаване на следи и т.н.”⁸. Ето защо органите по разследването трябва да не се „увличат” по една от построените версии и да насочват цялото си внимание и усилия само по нея, като пренебрегват другите възможности за обяснение на конкретното обстоятелство. Увличането по една версия и недостатъчното внимание към друга поражда гносеологични грешки, а те водят до процесуални. Процесуалните грешки са свързани с необоснованост, немотивираност при вземането на едни или други процесуални решения.⁹

3.3. *Едновременна проверка на всички версии.*

Съществуват различни становища по проблема за едновременната проверка на версиите. Едни автори приемат, че първоначално трябва да се проверят онези версии, които според разследващия орган са по-малко вероятни, след което се проверяват „по-перспективните”, правдоподобни версии. Други автори са на мнение, че по-правилно е първоначално да се проверят по-вероятните версии.¹⁰

Подкрепям разбирането, че едновременната (паралелната) проверка на изградените следствени версии най-пълно удовлетворява изискването за обективност и максимално спомага за разкриването на обективната истина по наказателното дело.¹¹ Тя осигурява оперативност при изясняването на отделните обстоятелства на престъплението. Чрез паралелната проверка се изключва дублирането на процесуално-следствени действия за проверката на отделните следствени версии. Ето защо е основателно, че следствените версии трябва да се проверят едновременно.

Необходимо е да се направи уточнението, че под едновременна проверка на **всички** построени версии би било по-точно да се има предвид паралелна проверка на **всички версии**, които обясняват **едно** фактическо обстоятелство. Не става въпрос за едновременна проверка на всички следствени версии по наказателното дело, а само за тези, които са изградени във връзка с едно обстоятелство.

⁸ Виж: Антоф, Н. Използуване на версията в следствената практика, сп. Социалистическо право, № 7, С., 1972, с. 56.

⁹ В тази връзка виж Воронин, С. Проблемно-поисковые следственные ситуации и установление истины в уголовном судопроизводстве, Дис. д-ра юрид. наук, М., из фондов Российской Государственной библиотеки, 2003, с. 120 – 123.

¹⁰ Арцишевский, Г. Цит. съч., с. 84.

¹¹ Антоф, Н. Цит. съч., с. 56; Коцева – Владимирова, Е. Цит. съч., с. 99 – 100; Михайлов, Г. Криминалистика, С., изд. Свят. Наука, 1999, с. 33; Пещак, Я. Цит. съч., с. 215 – 216.

Въпреки принципното изискване в някои случаи се налага разследващият орган да даде предпочитание на някоя от версиите. Това в голяма степен се определя от специфичните условия. При това, „условията може така да се съчетаят, че да се наложи бързо реагиране по получен сигнал или за събиране на доказателства, които са застрашени от унищожаване, изчезване и други. Но и това не предполага изоставяне, а временно отлагане дейността по проверката на останалите версии.”²⁵.

Литература:

1. Антоу, Н. Използуване на версията в следствената практика, сп. Социалистическо право, № 7, С., 1972.
2. Арцишевский, Г. Выдвижение и проверка следственных версий, М., Юридическая литература, 1978.
3. Воронин, С. Проблемно-поисковые следственные ситуации и установление истины в уголовном судопроизводстве, Дис. д-ра юрид. наук, М., из фондов Российской Государственной библиотеки, 2003.
4. Ганев, И. Анализ на категориалното познание, С., изд. БАН, 1982.
5. Коцева – Владимирова, Е. Версии при разследването, С., изд. Юриспрес, Унив. изд. „Св. Климент Охридски”, 2002.
6. Михайлов, Г. Криминалистика, С., изд. Свят. Наука, 1999.
7. Пещак, Я. Следственные версии. Криминалистическое исследование, М., изд. Прогресс, 1976.
8. Трухачев, В. Тактические ошибки следователя как фактор, облегчающий противодействие расследованию, Уголовное и уголовно-процессуальное законодательство: Проблемы эффективности и практика применения, Калининград, Унив. изд. КГУ, 1996.
9. Шмонин, А. Методика расследования преступлений. Учебное пособие, М., Юстицинформ, 2006.
10. Feldman, R. Understanding Psychology. New York, McGraw-Hill Publishing Company, 1990.

---

²⁵ Коцева – Владимирова, Е. Цит. съч., с. 100.